

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МЕДИЧНЕ ПРАВО»

Статтю присвячено проблемі формулювання визначення «медичне право» і характеристик окремих понять, що його формують. Проаналізовано визначення медичного права, які пропонують вітчизняні учені, запропоноване власне формулювання, що спирається на понятійний апарат, яким оперує сучасне медичне законодавство. Зроблено висновок про те, що медичне право – це самостійна комплексна галузь права. Вона об'єднує правові норми, що регулюють суспільні відносини з охорони здоров'я у трірівневій системі медичного обслуговування населення, надання медичної допомоги та медичних послуг, що здійснюється державними, комунальними та приватними закладами охорони здоров'я.

Ключові слова: *медичне право, охорона здоров'я, медичне обслуговування, медична допомога, медична послуга, заклад охорони здоров'я.*

Статья посвящена проблеме формулировки определения «медицинское право» и характеристике отдельных понятий, которые его формируют. Проанализированы определения медицинского права, которые предлагают отечественные ученые, предложена собственная формулировка, опирающаяся на понятийный аппарат, которым оперирует современное медицинское законодательство. Сделан вывод о том, что медицинское право – это самостоятельная комплексная отрасль права. Она объединяет правовые нормы, регулирующие общественные отношения по охране здоровья в трехуровневой системе медицинского обслуживания населения, оказания медицинской помощи и медицинских услуг, которые осуществляются государственными, коммунальными и частными учреждениями здравоохранения.

Ключевые слова: *медицинское право, здравоохранение, медицинское обслуживание, медицинская помощь, медицинская услуга, учреждение здравоохранения.*

The article is devoted to the wording of the definition of "healthcare law" and the characteristics of certain concepts, which formed it. Analyzed medical law determining that offer Ukrainian scientists have proposed, offered own wording, based on conceptual system, which operates a modern health legislation. It is concluded, that the healthcare law is an independent complex area of law. It means the legal rules governing the social relations of health care in the three-level system of medical care, and health services, provided by public and private health care facilities.

Key words: *medical law, public health, healthcare service, healthcare, medical services, health care facility.*

Вступ. На сьогодні Україною взято курс на розбудову правової, демократичної і соціальної держави. Це зумовлює поступальний розвиток суспільних відносин і через це появу нових, не виокремлених раніше галузей права. Серед них (існує аграрне, комічне, спортивне, муніципальне, інформаційне право тощо) медичне право посідає своє місце, а існування його як окремої галузі доводиться багатьма ученими. Необхідність розвитку права в цьому напрямку не викликає сумнівів, проте в наукових колах ще наявні дискусії щодо правильного визначення цієї галузі. Актуальним це дослідження робить і те, що саме медичне право в Україні покликане забезпечити гармонійний розвиток фізичних і духовних сил, високу працездатність і довголітнє активне життя громадян, усунення факторів, що шкідливо впливають на їхнє здоров'я, попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності, поліпшення спадковості. Сучасний стан охорони здоров'я у нашій державі вирізняється низкою проблем (недостатнє фінансування медицини, низький рівень оснащення лікувальних закладів, відсутність медичного страхування, складнощі в організації надання медичної допомоги тощо), і створення дієвої системи правових норм у цій сфері може допомогти в їх вирішенні.

Постановка завдання. Метою цієї роботи є формулювання визначення «медичне право» і характеристика окремих понять, що його формують.

Питанням правового регулювання охорони здоров'я, надання медичної допомоги і вдосконалення медичного права присвятили свої праці чимало українських учених. Серед них доцільно назвати, зокрема, таких: О. Бобров, Н. Болотіна, З. Гладун, Л. Дешко, Р. Майданик, С. Михайлов, А. Семенова, І. Сенюта, С. Стеценко, О. Шамич.

Грунтовний підхід до дослідження медичного права як певного правового інституту потребує уточнення поняття «медичне право». Саме тому звернемося до визначень, які пропонують нам науковці.

Результати дослідження. Застосування терміну «медичне право» в українській юридичній та медичній науках є певним запозиченням західної правової традиції. Ще в 1974 р. на 56-й міжнародній конференції в Делі, проведеній Міжнародною асоціацією права (ILA) та Інститутом міжнародного права, було офіційно визнано існування міжнародного медичного і гуманітарного права як сукупності норм і принципів, що мають на меті полегшити страждання людей, які викликані діями проти їх здоров'я. У 1977 р. у Празі на IV Міжнародній медико-правовій конференції вченими – медиками та юристами – була висунута пропозиція щодо виділення правових норм, що регламентували питання медицини, охорони здоров'я, в самостійну галузь права – медичне право [1, с. 107].

У вітчизняній юридичній науці формування медичного права як окремої галузі системи права відбулося набагато пізніше і триває. Водночас погляди вчених на поняття «медичне право» різняться. Так, Н. Болотіна визначає медичне право як самостійну галузь права, що становить систему правових норм, котрі регулюють якісно своєрідні суспільні відносини, змістом яких є вплив на фізичне та психічне здоров'я людини, здійснюваний медичними працівниками за допомогою медичних засобів [2, с. 34].

Учений О. Бобров визначає медичне право як пограничну комплексну галузь національного права України, яка призначена для регулювання відносин у сфері охорони здоров'я та інших, тісно з ними пов'язаних, та вважає, що в комплексній галузі права є кілька компонентів однорідних відносин. У цьому науковець бачає однорідність предмету будь-якої галузі права [3, с. 29]. Варто погодитись із думкою вченого стосовно того, що чимало норм медичного права одночасно належать до адміністративного, цивільного, конституційного чи господарського права. У цьому проявляється взаємодія норм медичного права з іншими елементами системи права України, що надає нам можливість говорити про медичне право як про комплексну галузь.

Р. Майданик окреслює медичне право як явище вітчизняного права, яке є комплексним правовим утворенням, що становить порівняно автономну сферу в системі права і є сукупністю правових норм, покликаних регулювати суспільні відносини, пов'язані з реалізацією прав людини у сфері охорони здоров'я [4, с. 64].

На думку С. Стеценка, медичне право України нині – одна з галузей права, котра має право на існування й об'єктивно потребує наукового, методологічного, практичного супроводження з метою посідання гідного місця серед інших галузей права [5, с. 303]. Він пропонує наступну дефініцію: медичне право – це комплексна галузь права, що включає сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини у сфері медичної діяльності [6, с. 21].

Учений З. Гладун вважає, що медичне право — це комплексна спеціалізована галузь права, яка являє собою зв'язану внутрішньою єдністю систему правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері медико-санітарної допомоги та охорони здоров'я як окремої людини, так і населення загалом [7, с. 66].

Л. Дешко визначає медичне право як комплексну галузь права, яка включає сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері медичної діяльності [8, с. 122].

І. Сенюта також вказує, що медичне право є комплексною галуззю права і це сукупність правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають у процесі надання медичної допомоги, яка застосовується з діагностичною, профілактичною, лікувальною і реабілітаційно-відновною метою, аби забезпечити право людини на охорону здоров'я [9, с. 10].

Можна навести й інші дефініції, які пропонують вітчизняні вчені. Спільним для них є визнання медичного права самостійною галуззю системи права та її комплексного характеру. Водночас погляди вчених на предмет правового регулювання медичного права різняться (суспільні відносини у сфері медичної діяльності, надання медико-санітарної допомоги та охорони здоров'я окремої людини, так і населення загалом тощо). Вважаємо, що пропоновані підходи не є вичерпними й не відображають комплексний характер медичного права.

З огляду на зміст й особливості суспільних відносин у сфері сучасного медичного права, з одного боку, узагальнюючи і систематизуючи наукові позиції учених, з іншого боку, пропонуємо наступну дефініцію. Медичне право – це самостійна комплексна галузь права, яка об'єднує правові норми, що регулюють суспільні відносини з охорони здоров'я у трирівневій системі медичного обслуговування населення, надання медичної допомоги та медичних послуг, що здійснюється державними, комунальними та приватними закладами охорони здоров'я.

Розглянемо цю дефініцію докладніше. Більшість медичних та правових понять, що згадуються у ньому, знайшли своє легальне закріплення в українському законодавстві. Але українські науковці також формують власне визначення термінології, що стосується основ медичного права.

Першим із понять, які увійшли до складу нашої дефініції, є «охорона здоров'я». Так, О. Шамич розуміє його як систему засобів, націлених на збереження, зміцнення, розвиток та, у разі порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного й психічного стану людського організму, які зобов'язані здійснювати органи державної влади й органи місцевого самоврядування, громадські організації, а також людина та населення як в інтересах кожної фізичної особи, так і суспільства загалом [10, с. 82]. А. Семенова називає охороною здоров'я діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, закладів охорони здоров'я, медичних і фармацевтичних працівників, а також громадян, спрямовану на здійснення політичних, правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, наукових, культурних, медичних, лікувально-профілактичних, санітарно-гігієнічних та інших заходів із метою збереження та зміцнення фізичного і психічного здоров'я кожної людини, підтримання її працездатності, довголітнього й активного життя, а також недопущення прояву чинників, які негативно впливають на здоров'я. Науковець додає, що це загальний обов'язок суспільства та держави [11, с. 72]. Закон «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. містить таке визначення: «Охорона здоров'я – це система заходів, які здійснюються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, закладами охорони здоров'я, медичними та фармацевтичними працівниками і громадянами з метою збереження та відновлення фізіологічних і психологічних функцій, оптимальної працездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості її життя» [12].

Наступним ключовим поняттям нашої дефініції є «медичне обслуговування». Воно розуміється законодавством України як діяльність закладів охорони здоров'я та фізичних осіб-підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію в установленому законом порядку у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково обмежується медичною допомогою [12].

Інша складова дефініції – поняття «медична допомога». В юридичній енциклопедії знаходимо наступне визначення: медична допомога – це комплекс заходів медично-соціального характеру, що включає в себе профілактичну, лікувальну, діагностичну, реабілітаційну, протезно-ортопедичну і зубопротезну допомогу, а також догляд та обслуговування дітей, хворих, непрацездатних та інвалідів [13, с. 415]. Закон формулює медичну допомогу як систему правовідносин із приводу діяльності професійно підготовлених медичних працівників, спрямовану на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку із хворобами, травмами, отруєннями та патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами [12].

Чергове поняття «медична послуга» не отримало нормативного закріплення. Тому необхідно звернутися до напрацювань українських правників. С. Михайлов формулює його як професійну діяльність медичних закладів (організацій) чи фізичних осіб-підприємців, які займаються приватною медичною практикою, відповідно до існуючих медичних стандартів, що включає застосування спеціальних заходів стосовно здоров'я у вигляді медичного втручання, потенційним результатом якого є поліпшення загального стану чи функціонування окремих органів або систем організму людини, а також (або) досягнення певних естетичних змін зовнішності [14, с. 7]. Р. Майданик називає медичною послугою діяльність лікаря щодо підтримання і покращення здоров'я пацієнта, корисні властивості якої здатні задовольнити потреби споживача послуги безпосередньо під час здійснення цієї діяльності і результат якої не знаходить свого матеріального втілення, водночас медична допомога – поняття, тісно пов'язане з медичними послугами, – охоплює лікування, профілактичні заходи, які проводяться у разі захворювань, травм, пологів, а також медичний огляд та деякі інші види медичних робіт, спрямовані на діагностику або покращення стану пацієнта [15, с. 169].

Поняття медичного обслуговування, медичної допомоги та медичної послуги певним чином взаємопов'язані. Медичне обслуговування є найбільш широким за змістом: його суб'єктами виступають заклади охорони здоров'я та фізичні особи-підприємці. До його вмісту входять не лише дії медичного персоналу, спрямовані на лікування пацієнта, а й надання додаткових послуг (наприклад, косметичних). Медична допомога – більш вузьке поняття, яке включає в себе маніпуляції лікаря (або іншого медичного працівника), націлені на допомогу пацієнту (або профілактику захворювання). Медична послуга – поняття, яке одночасно є частиною як медичного обслуговування, так і медичної допомоги. Проте без нормативно закріпленого визначення цього терміну важко встановити правильне співвідношення, тому українське законодавство варто доповнити цією дефініцією найближчим часом.

Поняття «заклад охорони здоров'я» знайшло таке пояснення у законодавстві України: це юридична особа будь-якої форми власності та організаційно-правової форми або її відокремлений підрозділ, основним завданням яких є забезпечення медичного обслуговування населення на основі відповідної ліцензії та професійної діяльності медичних (фармацевтичних) працівників [12].

Відповідно до напрямів реформування охорони здоров'я в нашій державі впроваджується класифікація закладів охорони здоров'я за рівнем надання медичної допомоги (первинний, вторинний і третинний) [20]. За українським законодавством, усі заклади поділено на групи: з надання екстреної, первинної, вторинної та третинної допомоги [12].

Аналіз медичного законодавства дає підстави говорити, що екстрена медична допомога полягає у здійсненні працівниками системи екстреної медичної допомоги невідкладних організаційних, ді-

агностичних та лікувальних заходів, спрямованих на врятування і збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я [16]. Суб'єктами її надання виступають центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, оперативно-диспетчерська служба центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, станція екстреної (швидкої) медичної допомоги, відділення екстреної (невідкладної) медичної допомоги.

Первинна медико-санітарна допомога надається у центрах первинної медичної (медико-санітарної) допомоги, лікарями загальної практики – сімейними лікарями, включає консультацію лікаря з діагностики і лікування найпоширеніших хвороб, травм, отруєнь та інших станів, проведення індивідуальних санітарно-гігієнічних і протиепідемічних заходів, медичної профілактики захворювань, гігієнічного та санітарного виховання населення [17].

Вторинна медична допомога ще називається спеціалізованою і надається багатопрофільними лікарями інтенсивного лікування, лікарями відновного (реабілітаційного), планового лікування, спеціалізованими медичними центрами, підрозділами амбулаторного сектору лікарень різного типу, консультативно-діагностичними центрами, а також хоспісами та спеціалізованими медичними центрами [18]. Вона може надаватися в амбулаторних або стаціонарних умовах лікарями відповідної спеціалізації у плановому порядку або в екстрених випадках.

Третинна (високоспеціалізована) медична допомога надається багатопрофільними обласними лікарями та високоспеціалізованими медичними центрами (за напрямками) [18]. У ній виникає потреба, якщо пацієнт страждає на складне або тяжке захворювання, яке потребує особливо складних методів діагностики та лікування. Допомога надається високоспеціалізованими фахівцями із застосуванням високотехнологічного обладнання та/або високоспеціалізованих медичних процедур високої складності.

Окремим видом надання медичної допомоги виступає також паліативна медична допомога. Вона надається у випадках, коли пацієнт хворіє на невиліковне захворювання, і спрямована на покращення якості життя, полегшення страждань хворої людини шляхом вирішення фізичних, психологічних та духовних проблем і допомоги членам його родини. Основними складовими елементами паліативної допомоги є попередження та лікування хронічного больового синдрому; симптоматична терапія, догляд, психологічна і духовна підтримка [19]. Така допомога може надаватися вдома або в закладах охорони здоров'я первинного, вторинного та третинного рівнів надання медичної допомоги мультидисциплінарною командою, до складу якої входять медичні працівники, які отримали спеціальну підготовку з надання паліативної допомоги, психологи, соціальні працівники, спеціалісти з надання духовної підтримки та інші фахівці за потребою, а також волонтери, найближчі родичі або законні представники пацієнта.

Таким чином, сучасна українська система медичного обслуговування містить у своїй структурі п'ять видів медичної допомоги і три рівні закладів охорони здоров'я.

Висновки. Медичне право – це самостійна комплексна галузь права, яка об'єднує правові норми, що регулюють суспільні відносини з охорони здоров'я у тривірній системі медичного обслуговування населення, надання медичної допомоги та медичних послуг, що здійснюється державними, комунальними та приватними закладами охорони здоров'я. Поняття медичного обслуговування, медичної допомоги та медичної послуги певним чином взаємопов'язані. Медичне обслуговування є найбільш широким за змістом: його суб'єктами виступають заклади охорони здоров'я та фізичні особи-підприємці. До його вмісту входять не лише дії медичного персоналу, націлені на лікування пацієнта, а й надання додаткових послуг (наприклад, косметичних). Медична допомога – більш вузьке поняття, яке включає маніпуляції лікаря (або іншого медичного працівника), націлені на допомогу пацієнту (або профілактику захворювання). Медична послуга – поняття, яке одночасно є частиною як медичного обслуговування, так і медичної допомоги. Система медичної допомоги нараховує три рівні, складається з екстреної, первинної, вторинної третинної та паліативної допомоги.

На сьогодні в Україні медичне право перебуває у фазі становлення та розвитку, а наявна система надання медичної допомоги потребує вдосконалення. Необхідно, щоб положення, записані у нормативно-правових актах, знаходили правильну реалізацію в сучасній українській дійсності.

Список використаних джерел:

1. Клименко О. Історія виникнення медичного права / О. Клименко // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 5. – С. 107–109.
2. Сучасне українське медичне право / [Болотіна Н., Буздуган Я., Булеца С. та ін.]; За заг. ред. С. Стеценка. – К.: Атіка, 2010. – 496 с.
3. Дешко Л. Поняття державного регулювання господарської діяльності в сфері охорони здоров'я // Право України. – 2005. – № 8. – С. 28–31.
4. Майданик Р. Законодавство України в сфері охорони здоров'я: система і систематизація / Р. Майданик // Медичне право. – 2013. – № 2. – С. 63–74.
5. Стеценко С. Медичне право України: міфи та реалії / С. Стеценко // Медичне право України: проблеми становлення та розвитку. Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції 19–20.04.2007, м. Львів. – С. 302–307.
6. Стеценко С., Стеценко В., Сенюта І. Медичне право України: Підручник / За заг. ред. д.ю.н. проф. С. Стеценка. – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 507 с.
7. Стефанчук Р. Медичний кодекс України: вимога часу чи данина кодифікаційній моді? / Р. Стефанчук // Право України. – 2011. – № 11–12. – С. 38–44.
8. Дешко Л. Про галузеву належність медичного права України / Л. Дешко // Право України. – 2006. – № 1. – С. 120–124.
9. Сенюта І. Право людини на охорону здоров'я та його законодавче забезпечення в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / І. Сенюта; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2006. – 16 с.
10. Шамич О. Поняття та структура природного права людини на охорону здоров'я / О. Шамич // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. – 2014. – № 11. – С. 75–92.
11. Семенова А. Поняття і правова сутність категорій «здоров'я» та «охорона здоров'я» / А. Семенова // Юрист України. – 2014. – № 3. – С. 68–73.
12. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
13. Лупина О. До питання про поняття медичної допомоги в системі соціального забезпечення фізичних осіб / О. Лупина // Форум права. – 2012. – № 2. – С. 414–418.
14. Михайлов С. Цивільно-правова відповідальність у сфері надання медичних послуг : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / С. Михайлов. – Харків: Б.В., 2010. – 17 с.
15. Майданик Р. Договір про надання медичних послуг. II Договірне право. Особлива частина: [навчальний посібник] / за заг. ред. О. Дзери, Н. Кузнецової, Т. Боднар. – К.: Юрінком Інтер. – 2009. – 254 с.
16. Про екстрену медичну допомогу : Закон України від 05.07.2012 р. № 5081-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5081-17>.
17. Про затвердження Положення про центр первинної медичної (медико-санітарної) допомоги та положень про його підрозділи : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 29.07.2016 р. № 801 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1167-16>.
18. Порядок організації медичного обслуговування та направлення пацієнтів до закладів охорони здоров'я, що надають вторинну (спеціалізовану) та третинну (високоспеціалізовану) медичну допомогу : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 05.10.2011 р. № 646 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1416-11>.
19. Про організацію паліативної допомоги в Україні : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 21.01.2013 р. № 41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0229-13>.
20. Деякі питання удосконалення системи охорони здоров'я : Постанова Кабінету міністрів України від 17.02.2010 р. № 208 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/208-2010-%D0%BF>.